

Алла ТЕРНОВА,
Катерина ВАВІЛОВА

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ СПІЛКУВАННЯ МІЖ ОПЕРАТОРОМ І ТЕЛЕЖУРНАЛІСТОМ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (42).

УДК 070:316.77:379.823

DOI: 10.24144/2663-6840/2019.2(42).218–221.

Тернова А., Вавілова К. Невербальні засоби спілкування між оператором і тележурналістом; кількість бібліографічних джерел – 14; мова українська.

Анотація. У статті вивчені питання ділового невербального спілкування та досліджені основні способи такої комунікації між тележурналістом і оператором. Також описані жести-символи як засоби невербальної комунікації, які найчастіше використовуються під час відеозйомки.

Ключові слова: журналіст, репортер, телеоператор, знімальна група, подієва відеозйомка, жести-символи, невербальне спілкування.

Постановка проблеми. Телевізійне виробництво є складним і багатовекторним процесом, успіх якого залежить від налагодженої комунікації між усіма ланками продакшну. Новинні випуски – це результат роботи, у першу чергу, репортерської групи, яка є найважливішим складником служби інформації телеканалу, її «головний нерв» [Ромм 2016, с. 28]. Професійне виконання обов'язків кореспондента і оператора залежить не тільки від вміння попередньо обговорити й уточнити всі нюанси поставленого завдання редакції, а й невербального порозуміння під час форс-мажорних ситуацій на зйомках. На місці події можуть виникнути такі непередбачувані обставини, коли нема можливості наживо спілкуватися, а згаяний час може призвести до відсутності необхідного й украй важливого для телевізійного матеріалу візуального компонента. У таких випадках засоби невербального спілкування, застосування жестів-символів допомагає професійному порозумінню між членами знімальної групи, які виконують завдання новинної редакції.

Актуальність теми дослідження полягає у відсутності єдиного переліку загальноприйнятих жестів-символів у роботі репортерських груп, які сприяють фаховому порозумінню між оператором і кореспондентом під час виконання редакторських завдань на телебаченні. Така постановка проблеми є особливо важливою, коли члени репортерської групи співпрацюють разом уперше, або термін репортерської роботи «в полі» є нетривалим (чи досвід відсутній взагалі).

Мета наукової розвідки зумовлена поповненням теоретичних знань і практичних навичок щодо невербальної взаємодії між членами знімальної групи на телебаченні, що підвищує ефективність їх роботи на місці подій у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спостереження щодо невербальних засобів велися вченими ще з XIX ст. На думку Н. Ботвини, у цьому плані вагомими є праці Ч. Дарвіна («Вираження емоцій у людини і тварин», 1872), Е. Кречмера («Фізичні дані і характер», 1925), Г. Шелдона («Варіації фізичних характеристик людини», 1940), Д. Ефрона

(«Жести й навколишнє середовище», 1941), Є. Холла «Німа мова», 1959), Дж. Фаста («Мова тіла», 1970) та ін. [Ботвина 2009, с. 209–210].

Наразі вивчення засобів невербальної комунікації здійснюють вчені психології, лінгвістики, педагогіки, соціології, медицини, риторики, фізіогноміки тощо. «Німу» комунікацію досліджують як українські, так і закордонні вчені (М. Андрющенко, І. Венгер, А. та Б. Піз, Г. Мельник, Д. Морріста ін.), проте питання ділового невербального спілкування у виробничій сфері телебачення досліджено недостатньо.

Довідкові лінгвістичні праці під поняттям «невербальне спілкування» фіксують такі його елементи, як положення тіла (поза), жестикуляція, міміка, погляд і акустичні невербальні засоби (голос, інтонація, мовчання). Звісно, коли мова йде про взаємодію оператор – журналіст під час події чи певного заходу, – то нас цікавить, у першу чергу, жестикуляція – мова жестів.

Американський учений Д. Льюїс у книзі «Таємна мова успіху» виділяє п'ять типів жестів відповідно до їх призначення, зокрема такі: жести-символи, жести-ілюстратори, жести-регулювальники, жести-адаптори та жести-афектори [Льюїс 2016]. Друга, третя та четверта групи жестів використовуються для дохідливого пояснення чогось, на позначення початку/кінця чогось (скажімо завершення розмови, зустрічі), відображають емоційний стан (хвилювання, невпевненість тощо). П'ята група є виявом внутрішнього стану людини, вони виражаються у більшості людей подібно. Перша ж група – це жести, які позначають певні дії або спонукання до них, вони допомагають на відстані «тримати» діалог між учасниками спілкування, у нашому випадку – між журналістом та оператором.

Таке невербальне виробничо необхідне спілкування за допомогою жестів за своїми можливостями не поступається звуковій мові, а в деяких випадках і переважає останню. «Мова жестів – це вид спеціального письма, який дає змогу позначати цілі слова, а то й літери певними жестами» [Андрющенко 2013].

Виклад основного матеріалу. У телевізійному середовищі традиційно вважається, що за якість і своєчасність подання матеріалу до редакції (а в подальшому й до ефіру телеканалу) на 90 % несе відповідальність журналіст (репортер, кореспондент). 10% припадають на різні форс-мажорні обставини, редакторські правки тощо. Вчений Г. Кузнецов зазначає, що оператор – повноправний учасник колективного творчо-виробничого процесу <...>, це фахівець із відеозапису [Кузнецов 2002, с. 68]. Традиційно у редакціях вважається, що репортер знає *Що* необхідно відзняти, а оператор знає *Як* здійснити зйомку. Їхня праця ефективна лише у тісній взаємодії. Створення телепродукту – це колективна праця, безпосереднім завданням оператора є запис візуального ряду, що стає відображенням і матеріальною основою будь-якого екранного твору. Водночас, телематеріал – це перш за все відео («картинка»), і який би не був фаховим закадровий коментар, стенд-ап репортера – неякісний візуальний ряд його нівелює, тож оператор також є ключовою фігурою у командній роботі. «Яскрава, динамічна, образна і драматична «картинка» може коштувати набагато більше, ніж найкращий стендап» [Гаврилов 2007].

Оператор новинної редакції, зазвичай, самостійно приймає рішення щодо постановки кадру, точки зйомки та інших композиційних прийомів, однак, як і журналіст, мусить «висвітлювати подію з повною об'єктивністю, точністю і стриманістю, ненав'язливо, попередньо оцінивши ситуацію» [Горюнова 2000]. Оператор сам обирає потрібну позицію камери і кут оптичної системи, визначає світло-тональну характеристику об'єкта і застосовує необхідний операторський прийом для ведення зйомки. Він чітко знає, що «картинка в теленовинах не повинна бути спотворена» [Куляс, Макаренко 2006, с. 56]. Тож відеооператор – одна з найцікавіших професій на телебаченні. Вона поєднує в собі «творчість і технічні знання» [Тернова 2014, с. 245]. Операторська робота – це рівень майстерності, й лише справжні фахівці перетворюють це ремесло в неповторне та творче дійство.

Майстерність цього фахівця полягає й у тому, щоб у кадр не потрапляли випадкові об'єкти. Режисер-оператор М. Лебедев зазначає, що оператор мусить прагнути до створення таких кадрів, які б містили у собі максимум корисної інформації та були зрозумілі для телеглядача. Аби відзнятий кадр викликав у глядача якісь емоції, оператор сам повинен відчути те, у чому прагне переконати глядача» [Лебедев 2010, с. 74]. Проте, як відомо, майстерність приходить із досвідом роботи. Тому операторам слід пам'ятати, що при підготовці відеоряду потрібно вміло балансувати «між прочитаним у підручниках та індивідуальним самовираженням» [Уорд 2005, с. 90]. Доречно зауважити, що кожен оператор повинен постійно шукати найефективніші рішення, котрі є частиною його роботи. Досвідчений оператор ніколи не забуває, яку роль і завдання виконує журналіст і хто відповідає за кінцевий результат. Якщо репортер не розповів оператору про головний об'єкт зйомки, він може його не зафіксувати різним масштабом (не розкадрувати). Тоді журналіст буде

змушений розповідати глядачу про ці об'єкти без відповідного відеоряду.

Окремі нюанси співпраці можна обговорити, уточнити, узгодити, і це сприятиме злагодженій роботі репортерської групи. Часом у процесі зйомки заходу чи оперативного відео члени групи не можуть вербально контактувати, тут стають у нагоді невербальні засоби спілкування, які не привертатимуть уваги учасників події й сприяють порозумінню між оператором та тележурналістом. Отже, з-поміж багатоманітності індивідуальних жестів-символів (для членів окремої репортерської команди) телевізійники послуговуються традиційною системою знаків. Особлива роль належить тим із них, які створюються за допомогою пальців руки чи рухів рук у цілому. Загальноприйнятими у репортерській спільноті (як в Україні, так і за кордоном) є *круговий рух вказівним пальцем* (долоня репортера вертикально) чи *рух рукою по горизонтальній лінії долонею вниз*. Вони є сигналом оператору розпочати зйомку чи включити камеру та, відповідно, не знімати. За нашими спостереженнями, у телевізійній практиці система жестів-символів є набагато складнішою.

Досить поширеним знаком є *рука із піднятим вгору вказівним пальцем*, долонею до респондента невербального повідомлення (при цьому інші пальці притиснені до долоні). Під час відеофіксації промови когось це означає «будь уважним: зніми на камеру, напевно, зараз буде цікава фраза доповідача». Як правило, зміст необхідної «цитати» (синхрону) для майбутнього сюжету чи репортажу попередньо обговорюється, проте непередбачувані обставини перебігу події можуть бути більш інформативним компонентом для телевізійного матеріалу.

Водночас *рука, вказівний палець якої розміщений біля губ журналіста*, позначає «почекай, не знімай поки що нічого». Натомість *кругові рухи кистю руки із піднятим догори вказівним пальцем* стають сигналом оператору, що зараз є можливість познімати перебивки – «відеофрагменти, які деталізують щось». Вони фіксуються переважно крупним чи макропланом і є частинами предмета чи об'єкта, які глядач бачить на загальному плані зйомки. За форс-мажорних обставинах на зйомках чи під час монтажу телематеріалу ці відеофрагменти можуть стати запасними кадрами.

Кругові рухи кистей обох рук (на кшталт намотування ниток на клубок) журналіста повідомляють оператору про те, що основного (необхідного для матеріалу) відео достатньо, а в колеги є час для зйомки загальних планів перебігу події, які не є основними, й те, що коментарі «підписуватимуться» дещо пізніше.

Руки руки вертикально вгору / вниз (долонею вниз та із витягнутими пальцями вперед) – це сигнал оператору, що треба продовжувати зйомку, а *положення кистей рук у вигляді літер «Т»* (інколи «Х»), тобто перехрещеними долонями) інформує оператора про завершення процесу зйомки в цілому. Звичайно, знакова мова між членами знімальної групи може бути індивідуальною, якщо оператор і репортер співпрацюють один із одним досить тривалий час.

Про завершення зйомки, збирання техніки та від'їзд до редакції (якщо захід або подія відбувається в приміщенні) може символізувати показ вказівним і середнім пальцем однієї руки *руху наче ніг людини, яка йде* у напрямку виходу (дверей приміщення). Це ж саме журналіст може повідомити оператору просто *кивком голови у бік виходу (на двері)*, при цьому зустрівшись із ним поглядом.

Жестова мова під час зйомки є важливим компонентом командної роботи, і, як результат, сприяє підготовці якісного телевізійного матеріалу. Репортер на місці події теж допомагає оператору в роботі. Наприклад, у ситуації, коли необхідно «підписати» (записати на відеокамеру) коментар для матеріалу, – кореспондент «розговорює» інтерв'юєра, ставить загальні запитання чи інформує співбесідника про свій статус або ЗМІ, яке він представляє на сьогодні. У такий спосіб оператор має час налаштувати відеокамеру, перевірити якість звуку та обрати необхідні план і ракурс для зйомки синхрону (коментаря, міні-інтерв'ю). Непомітний для інших *кивок голови оператора* стає

жестом-символом для репортера, що він технічно готовий зафіксувати / записати на відеокамеру думку респондента.

Висновки. Робота телевізійної групи складна й непередбачувана. Наукові спостереження над її діяльністю під час підготовки новинного контенту сприяють структуризації жестів-символів як засобів невербальної комунікації між репортером і оператором у виробничій сфері. Телевізійникам треба бути завжди до всього готовими, адже «не знаєш, де опинишся через півгодини...» [Гашенко-Кикоть 2015]. Тож часу для погодження роботи вербально може й не бути, – і в таких випадках допоможе невербальне спілкування. Порозуміння між учасниками знімального процесу за допомогою жестів (аби не привертати зайвої уваги до роботи телевізійної групи під час заходів) сприяє фаховому виконанню редакційних завдань, і, як результат – якісному телепродукту. Ефективність їхньої роботи виявиться в оперативності й достовірності надання інформації для глядача, який хоче не тільки почути, а й побачити на власні очі з екрану телевізора перебіг подій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрищенко М. Невербальні чинники формування іміджу телеведучого. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mysu_2013_13_28 (дата звернення: 22.08.2019).
2. Ботвина Н. Роль кінетичних невербальних засобів спілкування у міжнародній діловій комунікації. *Вісник Академії адвокатури України*, 2009. № 1(14). С. 209–215.
3. Гаврилов К. Как делатъ сюжет новостей и стать медиатором. URL: http://www.koob.ru/books/iwar/kak_delat_sujet_novostey.zip (дата звернення: 27.08.2019).
4. Гашенко-Кикоть Х. Про секрети журналістики від команди служби новин телеканалу «Інтер». URL: [http://www.lnu.edu.ua/pro-sekrety-zhurnalistyky-vid-komandy-sluzhby-novyn-telekanalu -inter/](http://www.lnu.edu.ua/pro-sekrety-zhurnalistyky-vid-komandy-sluzhby-novyn-telekanalu-inter/) (дата звернення: 21.08.2019).
5. Горюнова Н. Художественно-выразительные средства экрана в 2 ч. Ч. 1.: Пластическая выразительность кадра. Москва: Институт повышения квалификации работников телевидения и радиовещания. ФСТР, 2000. URL: [http://www.ds4607.narod.ru /book/hudozh.rar](http://www.ds4607.narod.ru/book/hudozh.rar) (дата звернення: 29.08.2019).
6. Кузнецов Г. Так работают журналисты ТВ: учеб. пособ. Москва: Изд-во Московского университета, 2004. 400 с.
7. Куляс І., Макаренко О. Ефективне виробництво теленовін: стандарти інформаційного мовлення, професійна етика журналіста-інформаційника: практ. посіб. для журналістів. Київ: МГО Інтерньюз Україна, вид-во ХББ, 2006. 120 с.
8. Лебедев М. Невеселые картинки или как не следует снимать новости. *Телерадіокур'єр*, 2010. № 1. С. 72–74.
9. Мельник Г. Общение в журналистике: секреты мастерства. Санкт-Петербург: Питер, 2005. 217 с.
10. Моррис Д. Библия языка телодвижений / пер. с англ. Н. Караева. Москва: Эксмо, 2010. 672 с.
11. Ромм М. Беседы о кино и кинорежиссуре: учеб. пособие. Москва: Изд-во «Академический Проект», 2016. 480 с.
12. Тернова А. Технологічні прийоми операторської майстерності при підготовці якісного аудіовізуального матеріалу. *Молодий вчений*. Сер. Соціальні комунікації. Херсон: «Гельветика», 2014. № 1 (03). С. 245–249.
13. Уорд П. Композиция кадра в кино и на телевидении. Москва: ГИТР, 2005. 196 с.
14. Lewis D. The Secret Language of Success. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/secret-language-success-david-lewis-martin-majzlan> (last accessed: 07.07.2019).

REFERENCES

1. Andriushhenko M. (2013) Neverbalni chynnyky formuvannia imidzhu televeduchoho [Non-verbal factors of forming image of a TV reporter]. *Mystetstvoznavstvo Ukrainy* [Art Studies of Ukraine] (electronic journal), vol. 13, S. 176–184. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mysu_2013_13_28 (accessed 22 August 2019) [in Ukrainian].
2. Botvyna N. (2009) Rol kinetychnykh neverbalnykh zasobiv spilkuvannja u mizhnarodnii dilovii komunikatsii [The role of kinetic non-verbal communication in international business communication]. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*, no. 1 (14), S. 209–215 [in Ukrainian].

3. Gavrillov K. (2007) *Kak delat syuzhet novostey* [How to make a news story]. Retrieved from: http://www.koob.ru/books/iwar/kak_delat_sujet_novostey.zip (accessed 27 August 2019) [in Russian].
4. Hashenko-Kykot Kh. (2015) *Pro sekrety zhurnalistyky vid komandy sluzhby novyn telekanalu «Inter»* [About the secrets of journalism from the news service of the TV channel «Inter»]. Retrieved from: <http://www.lnu.edu.ua/pro-sekrety-zhurnalistyky-vid-komandy-sluzhby-novyn-telekanalu-inter> (accessed 21 August 2019) [in Ukrainian].
5. Goryunova N. (2000) *Khudozhestvenno-vyrazitelnye sredstva ekrana* [Artistic expressive means of the screen] *Institut povysheniya kvalifikatsii rabotnikov televideniya i radioveshchaniya FSTR* [Institute for Advanced Studies of Television and Radio Broadcasting Workers of the FSTR]. Retrieved from: <http://www.ds4607.narod.ru/book/hudozh.rar> (accessed 29 August 2019) [in Russian].
6. Kuznetsov G. (2004) *Tak rabotayut zhurnalisty TV* [This is how TV reporters work]. Moskva: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta. 400 s. [in Russian].
7. Kuliash I., Makarenko O. (2006) *Efektivne vyrobnytstvo telenovyn: standarty informatsiinoho movlennia, profesiina etyka zhurnalista-informatsiinyka* [Effective production of television news: standards of information broadcasting, professional ethics of the journalist-informant]. Kyiv: MHO Interniuz Ukraina, KhBB. 120 s. [in Ukrainian].
8. Lebedev M. (2010) *Neveselye kartinki ili kak ne sleduet snimat novosti* [Boring pictures or how not to shoot news]. *Teleradiokur'jer*, no. 1, S. 72–74 [in Russian].
9. Melnik G. (2005) *Obshchenie v zhurnalistike: sekrety masterstva* [Communication in journalism: the secrets of excellence]. St. Petersburg: Piter. 217 s. [in Russian].
10. Morris D. (2010) *Bibliya yazyka telodvizheniy* [Bible of body language]. Moskva: Eksmo. 672 s. [in Russian].
11. Romm M. (2016) *Besedy o kino i kinorezhissure* [Conversations about film and filmmaking]. Moskva: «Akademicheskii Proekt». 480 s. [in Russian].
12. Ternova A. (2014) *Tekhnolohichni pryimy operatorskoi maisternosti pry pidhotovtsi yakisnoho audiovizualnoho materialu*. [Technological techniques of operator's skill in the preparation of some audiovisual mode]. *Young scientist*, no. 1(03), S. 245–249 [in Ukrainian].
13. Uord P. (2005) *Kompozitsiya kadra v kino i natelevidenii* [Frame composition in film and television]. Moskva: GITR. 196 s. [in Russian].
14. Lewis D. (2016) *The Secret Language of Success*. Retrieved from: <https://www.linkedin.com/pulse/secret-language-success-david-lewis-martin-majzlan> (accessed 07 July 2019) [in English].

NONVERBAL MEANS OF COMMUNICATION BETWEEN THE OPERATOR AND THE TV JOURNALIST

Abstract. The article examines formal nonverbal communication and analyses the key means of such interaction between a journalist and an operator. The article also describes the character gestures most commonly used during a video shooting. The research is relevant as there is no universal list of character gestures helping to break down the distance barrier in communication between a cameraman and a journalist working on an editorial assignment. The study contributes to theoretical knowledge and practical skills relevant to nonverbal interaction that increases the effectiveness of a camera crew's performance at the event scene; and the aim of the observation is to identify and describe the means of nonverbal communication during event videos. The article describes the character gestures that are most widespread among camera crews. The crews commonly use character gestures created with fingers or arm movements. The most popular gestures, namely forefinger up, placing the wrists to make the letter «Т», and a circular wrist movement with a forefinger up, inform a cameraman about specific professional actions. The work of a camera crew is complex and unlooked-for. The experts assert that the work is facilitated through cooperation with a cameraman and drawing his/her attention to the issues relevant to the video. As camera crews lack time for verbal communication, they make use of nonverbal interaction, where character gestures facilitate the effective task accomplishment. Therefore, interaction through character gestures during a video shooting is an essential element of teamwork and making a quality video content.

Keywords: journalist, reporter, cameraman, camera crew, event video, character gestures, non-verbal communication.

Стаття надійшла до редакції 14 вересня 2019 р.

© Тернова А., 2019 р.

© Вавілова К., 2019 р.

Алла Тернова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного університету, Запоріжжя, Україна; <https://orcid.org/0000-0002-7084-0553>

Alla Ternova – Candidate of Philology, Associate Professor of Journalism, Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0002-7084-0553>

Катерина Вавілова – керівник студентської телестудії «Юніверс-ТБ» Запорізького національного університету, Запоріжжя, Україна; <https://orcid.org/0000-0002-9690-2900>

Kateryna Vavilova – Head of student television studio «Universe-TV» Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0002-9690-2900>